

ПРО РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У статті здійснюється аналіз особливостей тлумачення поняття "державна інформаційна політика" і пов'язаний з цим зміст самої інформаційної політики. Автор також розглядає особливості та завдання інформаційної політики у сучасних умовах побудови інформаційного суспільства.

Ключові слова: політика, інформаційна політика, інформація, держава, інформаційне суспільство.

На сьогодні фактично всі цивілізовані держави розглядають побудову інформаційного суспільства як основу власного соціально-економічного, політичного та культурного розвитку й, відповідно, впроваджують цілеспрямовану державну інформаційну політику. Протягом багатьох років інформаційна політика розглядалася переважно у контексті проблем, пов'язаних з діяльністю засобів масової інформації. Останнім часом зміст інформаційної політики розширено і в поле її відповідальності потрапили окремі елементи захисту прав громадян та організацій на загальнодоступну інформацію, а також деякі аспекти інформаційної безпеки. В межах даної статті ми хотіли б розглянути питання, пов'язані з роллю та місцем інформаційної політики в сучасному глобалізованому інформаційному світі, а також в контексті побудови інформаційного суспільства.

В багатьох країнах на початок ХХІ століття накопичено багатий досвід функціонування влади в умовах інформаційного суспільства: формуються спеціалізовані інститути, зокрема електронний уряд, прес-служби, які використовують широкі можливості інформаційних мереж. Окремими державами формуються та розвиваються принципи й положення державної політики інформатизації, що виражається у відповідних різноманітних програмах. Основний зміст такої політики полягає у забезпеченні науково-технічних, технологічних та організаційно-економічних умов для створення й застосування інформаційних технологій, інформаційної інфраструктури, а також системи формування інформаційних ресурсів.

В той же час, політика інформатизації практична була відокремлена від політики, що впроваджувалася державою в галузі ЗМІ, зв'язку та телекомунікацій. Нового ж імпульсу в розвитку державної інформаційної політики надало усвідомлення необхідності побудови сучасного інформаційного суспільства.

Власне самі поняття "інформаційне суспільство" та "суспільство знань" виникли відносно недавно, як і сама ідея державної інформаційної політики. В цілому вона вперше прозвучала у 90-х роках ХХ ст. у зв'язку з тим, що низка країн ще в 1980-х почала розробляти національну інформаційну політику. Цей процес передбачав загальний розвиток

відповідальності держави за побудову й безперервний розвиток інформаційного суспільства в межах окремої країни, враховуючи її особливості, потреби та можливості.

Аналіз наукової літератури з теми нашого дослідження свідчить про те, що проблема побудови інформаційного суспільства, розробка його концепцій, мали місце ще в другій половині ХХ ст. Такі дослідники як Д. Белл, Е. Тоффлер, Й. Масуда, М. Маклюен, М. Кастельс, Ф. Уебстер та інші розглядали інформаційне суспільство як нову стадію суспільного устрою.

Для російських і вітчизняних дослідників проблематика інформаційного суспільства й, відповідно, формування та реалізація державної інформаційної політики постала актуальною зовсім нещодавно. Але вже є достатня кількість наукових робіт, в яких не тільки на теоретичному, але й на практичному рівні представлені можливі рішення щодо розвитку та вдосконалення інформаційної системи, що забезпечило б повноцінну та ефективну діяльність людини в інформаційному суспільстві ХХІ століття. Серед дослідників можна виокремити І. Арістова, Л. Губерського, С. Зуєва, Ф. Кушнарєва, В. Попова, Г. Почепцова, В. Степанова, та інших.

У дослідженнях однією з головних проблем постає питання тлумачення поняття "інформаційна політика", що, відповідно, в подальшому визначає зміст самої політики. Аналізуючи такі терміни як "політика", "інформація", "знання", "комунікація" тощо, вчені розглядають власне інформаційну політику в різних смислових категоріях.

Для розуміння складності феномену інформаційної політики, а також для дослідження принципів її формування та реалізації використовують різноманітні моделі та парадигми:

1) комунікативна парадигма, сутність якої полягає у дослідженні процесу інформаційного обміну між суб'єктами та об'єктами інформаційної політики;

2) соціокультурна парадигма на перший план висуває проблему вивчення культурних особливостей, цінностей політичних суб'єктів, акторів інформаційного процесу;

3) інституціональна парадигма концентрує увагу на вивченні інститутів, що формують та здійснюють інформаційну політику, а також норми й правила, за допомогою яких вона реалізується;

4) теорії інформаційного суспільства в якості основних факторів суспільного розвитку розглядають знання та інформацію;

5) теорія "політичних мереж" визначає роль держави як провідного, але не єдиного актора формування інформаційної політики.

Наприклад, за визначенням російського вченого, відомого дослідника даної проблематики В. Д. Попова, інформаційна політика – це "діяльність суб'єкта з актуалізації та реалізації власних інтересів у суспільстві завдяки формуванню, перетворенню, збереженню і передачі всіх видів інформації. Інформаційна політика – це особлива сфера життєдіяльнос-

ті людей (політиків, вчених, аналітиків, журналістів, слухачів й читачів тощо), яка пов'язана з виробництвом і розповсюдженням інформації, що задовольняє інтереси соціальних груп та суспільних інститутів" [1].

На його думку, інформаційну політику можна розглядати також "як інструмент політичного впливу і засіб досягнення політичних цілей: суб'єкти інформаційної політики здатні за допомогою інформації впливати на свідомість, психіку людей, їх поведінку та діяльність як в інтересах держави й громадянського суспільства, так і у власних інтересах" [2].

В ідеологічній площині розглядає інформаційну політику інший російський науковець, Ю. Нісневіч, який пропонує таке визначення: "інформаційна політика – це сукупність цілей, що відображають національні інтереси в інформаційній сфері, стратегії, тактики управлінських рішень й методів їх реалізації, які розробляються й реалізуються державною владою для регулювання і вдосконалення як безпосередньо процесів інформаційної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави, так і процесів технологічного (в широкому смислі) забезпечення такої взаємодії [3].

Відомий український вчений Г. Почепцов інформаційну політику розглядає крізь призму принципової зміни ролі інформації у сучасному суспільстві. На його думку, "інформаційна політика є невід'ємною частиною урядування. І поки що ми бачимо лише підсилення інформаційної складової, що веде до все більшої уваги до інформаційної політики в сучасних державах" [4].

На початку 2000-х років, коли проблематика державної інформаційної політики тільки розроблялася, українська дослідниця І.Арістова проаналізувала концепцію державної політики і виокремила в ній дві глобальні складові [5]:

1) техніко-технологічна, яка пов'язана з рішенням щодо створення техніко-технологічної бази переходу України до інформаційного суспільства за рахунок розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури;

2) соціально-політична, що визначає вирішення проблем соціальної, правової, психологічної і моральної підготовки українського суспільства до життя в умовах інформаційного суспільства.

І. Арістова зауважує, що "перша складова – традиційна, і до неї, як правило, відносять єдиний інформаційний простір – інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційну інфраструктуру (ту її частину, до якої входять інформаційно-телекомунікаційні технології, ринок інформаційних засобів, продуктів і послуг, інформаційне виробництво).

Американська дослідниця, професор комунікації С. Бремен, тлумачить інформаційну політику з точки зору перетину інформаційної, технологічної і соціальної структури. На її думку, інформаційна політика складається "із законів, регулювання і доктрин, а також практик на рівні суспільних базових принципів, що включає створення, обробку, передачу, використання і доступ до інформації" [6].

Інший західний дослідник У. Дж. Мартін досліджуючи особливості інформаційного суспільства вважає, що "ключовими елементами процесу здійснення інформаційної політики є: ідентифікація інформаційних потреб суспільства, розробка засобів задоволення цих потреб, стимулювання ефективного використання інформаційних ресурсів. Центральний принцип інформаційної політики полягає в доступі до інформації. Структури, що забезпечують такий доступ автоматично стають структурами інформаційної політики, навіть якщо вони, як правило, йдуть під рубриками інформаційної технології, інновації, телекомунікації тощо" [7].

Цікавою в контексті нашого дослідження є також думка російського вченого В. Юдіна, який визначає державну інформаційну політику як "діяльність органів державної влади та управління з розробки комплексу заходів по виявленню й задоволення інформаційних потреб у суспільстві в межах єдиного інформаційного та культурно-комунікативного простору за допомогою розробки, впровадження й ефективного використаня сучасних інформаційних продуктів і технологій" [8].

Розглядати інформаційну політику як контроль за розподілом потоку інформації пропонує інший російський вчений – С. Зуєв. Під таким розподілом він має на увазі процес, коли певна інформація має досягти цільової групи і повинна, відповідно, мати запланований ефект. При цьому, на його думку, цим об'єктом інформаційної політики стає цільова група, а інформація – інструментом впливу. В усіх випадках інтереси суб'єктів такої інформаційної політики знаходяться за межами власне інформаційного простору. В рамках цих інтересів досягаються політичні, комерційні та інші цілі, для яких нові інформаційні можливості – в кращому випадку "вдала підмога", але сама по собі природа цих інтересів та цілей залишається незмінною.

Російський науковець також пропонує визнати інформаційний простір як фактор глобальних змін на всіх рівнях соціальної модернізації, що, в свою чергу, дає відповідь на питання про природу самої інформації та її присутність в сучасному світі. Така позиція, на його думку, є ключовою для реальної побудови стратегій діяльності й формування особливої політики в інформаційному полі. В даному випадку С. Зуєв радить аналізувати елементи інформаційного процесу, які, з одного боку, визначають конкретний зміст інформації, а з іншого – дозволяють характеризувати інформаційний простір в цілому як політичний. Зокрема, до таких елементів він відносить:

- 1) особливий тип знань, що забезпечує оформлення інформації в тих чи інших мозаїчних конфігураціях;
- 2) особливий тип комунікації, що визнає способи поведінки в просторі інформаційних потоків та обмінів;
- 3) особливий тип суб'єктів (учасників), що формує ціннісну та цільову структуру інформаційного простору [9].

Отже, в загальному розумінні державна інформаційна політика – це комплекс політичних, правових, економічних, соціально-культурних та

організаційних заходів держави, що направлені на забезпечення конституційного права громадян на доступ до інформації. Основними її завданнями є:

- 1) модернізація інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури;
- 2) розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій;
- 3) ефективне формування й використання національних інформаційних ресурсів, а також забезпечення вільного доступу до них;
- 4) забезпечення громадян суспільно значимою інформацією та розвиток незалежних засобів масової інформації;
- 5) підготовка людини до життя та роботи в інформаційному суспільстві;
- 6) створення необхідної нормативно-правової бази побудови інформаційного суспільства.

На сьогодні міжнародним співтовариством, враховуючи актуальність проблеми формування державної інформаційної політики, у 2000 р. розроблена програма ЮНЕСКО "Інформація для всіх". Завдяки даній програмі уряди різних країн зобов'язуються використовувати нові можливості інформаційної епохи для того, щоб створювати справедливе суспільство за рахунок розширення доступу до інформації.

Дана програма є своєрідною платформою для обговорення питань міжнародної політики й розробки програм, направлених на зменшення розриву між інформаційно багатими та інформаційно бідними в межах не тільки держави, але й світу. В умовах розвитку державної інформаційної політики програма ЮНЕСКО з її гаслом сприяти інтелектуальній й етичній солідарності людства, має унікальну можливість забезпечити поле для міжнародних дискусій, а також брати участь у формуванні політики, особливо на міжнародному та регіональному рівнях [10].

Водночас, державна інформаційна політика буде ефективною лише тоді, коли вона носитиме комплексний, системний характер і, безумовно, буде відкрита для інтересів громадян, суспільства й держави. Оскільки розвиток технологій на сьогодні відбувається більш стрімкими темпами, ніж раніше, уряди країн вимушені відповідати цим темпам, розробляючи не тільки довгострокову, але й короткострокову стратегію, яка б забезпечила результати, необхідні для всіх сторін й для населення в цілому. Не існує універсальної формули успішної політики й електронних стратегій в галузі інформаційно-комунікативних технологій. Державні службовці, особи, які відповідальні за формування політики, й групи експертів різних країн можуть знайти приклади успішної роботи та передового досвіду в сфері інформаційної політики або в межах власної країни, або в інших країнах, що знаходяться на схожих етапах розвитку, і за необхідності адаптувати їх до власних унікальних умов.

Для України побудова інформаційного суспільства впровадження ефективної державної інформаційної політики є важливими стратегічними завданнями. Як справедливо зазначають українські науковці, "на даному етапі розвитку українського суспільства держава має стати гарантом цілісності національного інформаційного простору, ефективним

координатором розвитку інформаційних ресурсів". Дуже важливим кроком по вдосконаленню інформаційної політики України, на їх думку, є формування і розвиток її стратегій та визначення пріоритетів. Аби не відставати від реалій світового та європейського інформаційного суспільства, необхідно постійно "тримати руку на пульсі" й переглядати інформаційну політику держави, враховуючи умови, що постійно змінюються, адже "лише розвинуте, конкурентоспроможне на світовому рівні інформаційне виробництво може гарантувати реалізацію національних інтересів в інформаційній сфері, вирішити завдання ефективного інформаційного забезпечення державної політики в інших сферах" [11].

Отже, на сьогодні розробка та реалізація інформаційної політики є одним з головних векторів політики будь-якої держави, оскільки від досконалості розробленої концепції інформаційної політики та її успішної реалізації залежить ефективність роботи практично всіх державних й суспільних структур. Іншими словами, інформаційна політика в межах держави постає у якості важливого засобу підтримки публічного діалогу державної влади й громадянського суспільства.

Водночас, як справедливо стверджує український дослідник В. Ю. Степанов, "поєднання інформаційно-технологічних, інформаційно-політичних і власне соціальних процесів й підходів у рамках одного простору веде до утворення множинності інтересів, цінностей і способів комунікації. Це різноманіття й створює умови для політики, будучи одночасно ресурсною базою для створення все нових соціально-культурних технологічних проривів" [12].

На нашу думку, однією з основних стратегій впровадження інформаційної політики має бути взаємодія усіх секторів – державного, приватного, комерційного, наукового. Кожен з них може надати різні умови та можливості власної участі у спільних діях з побудови узгодженої й ефективною державної інформаційної політики. Процес інформатизації суспільства неможливо, та й не варто зупиняти, тому необхідно постійно вдосконалювати механізми й практики інформаційної політики, а отже дана проблема потребує подальших теоретичних розвідок.

1. Попов В. Д. Информациология и информационная политика / В. Д. Попов. – М. : Изд-во РАГС, 2001. – С. 17. 2. Информационная политика : учебник / под общ. ред. В. Д. Попова. – М. : Изд-во РАГС, 2003. – С. 38. 3. Нисневич Ю. А. Информационная политика России: проблемы и перспективы / Ю. А. Нисневич. – М. : Ноосфера, 1999. – С. 22. 4. Почелцов Г. Інформаційна політика: сучасні підходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/11885>. 5. Арістова І. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І. Арістова. – Харків : Вид-во Ун-ту внутрішніх справ, 2000. – 368 с. 6. Вратан S. Defining information policy // Journal of Information Policy. – 2011. – 1. – Р. 1–5. 7. Мартин У. Дж. Информационное общество / У.Дж.Мартин. – М. : ИНИОН, 1989. – С. 8. 8. Юдин И. В. Государственная информационная политика: онтологические основания дефинирования [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gisap.eu/ru/node/470>. 9. Зуев С. Э. Измерения информационного пространства (политики, технологии, возможности) / С.Зуев. // Музей будущего: информационный менеджмент : [сб. статей]. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – С. 230–250. 10. Национальная информационная политика: базовая модель : пер. с англ. – М. : МЦБС, 2010. – С. 22. 11. Інформаційна політика України: європейський контекст / Л. В. Губерський, Є. С. Камінський, Є. А. Макаренко, М. А. Ожеван та ін. – К. :

Либідь, 2007. – 360 с. 12. *Степанов В. Ю.* Інформаційна політика: концептуальні засади формування та розвитку / В. Ю. Степанов // Теорія та практика державного управління. – Х., 2010. – Вип. 3(30). – С. 17.

Надійшла до редколегії 15.03.13

А. К. Тихомирова

ПРО РОЛЬ И МЕСТО ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

В статье анализируются особенности толкования понятия "государственная информационная политика" и связанное с этим содержание самой информационной политики. Автор также рассматривает особенности и задания информационной политики в современных условиях построения информационного общества.

Ключевые слова: политика, информационная политика, информация, государство, информационное общество.

О. К. Tykhomirova

ABOUT THE ROLE AND PLACE OF INFORMATION POLICY IN THE CONTEMPORARY WORLD

The article analyzes the features of the interpretation of "public information policy" and the related content of the information policy. The author also examines the features and tasks of information policy in the modern conditions of information society.

Keywords: policy, information policy, information, state, information society.